https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.086
УДК 94(477)“1917/1921”

Олександра КУДЛАЙ
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ історії Української революції 1917—1921 рр.,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
ozhegovskay@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-6196-8590

МІНІСТЕРСТВО ПРОДОВОЛЬЧИХ СПРАВ УНР: ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ (1917—1918 рр.)

Мета дослідження: проаналізувати завдання Міністерства продовольчих справ Української Народної Республіки періоду Центральної Ради; дослідити головні напрями його діяльності в умовах складних революційних процесів і змін державного статусу України впродовж червня 1917 — квітня 1918 рр. **Методологія** ґрунтується на принципах історизму, системності, структурності. **Наукова новизна.** На основі широкого кола джерел вивчено функціонування Міністерства продовольства УНР. Окреслено кризові явища на продовольчому ринку, що поглиблювалися з осені 1917 р. та загострилися навесні наступного. Вказано на труднощі в роботі продовольчих органів, а також у справі забезпечення населення товарами повсякденного вжитку. Висвітлено процес підпорядкування продовольчої галузі Міністерству продовольства та створення навесні 1918 р. Державного хлібного бюро для покращення ситуації на хлібному ринку та виконання зобов’язань УНР за умовами Брестського договору щодо постачання продовольства країнам Четверного союзу. Досліджено забезпечення продовольчим відомством державних монополій, передусім цукрової. Розкриті складнощі у відносинах з іноземною військовою адміністрацією в Україні навесні 1918 р. У **висновках** зазначено, що практична діяльність та формування внутрішньої структури Міністерства продовольства розпочалися наприкінці 1917 р. і його робота тривала досить короткий період. Головними

Цитування: Кудлай О. Міністерство продовольчих справ УНР: головні напрями діяльності (1917—1918 рр.). *Український історичний журнал*. 2026. № 5 (590). С. 86—103. https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.086

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

напрямами роботи відомства стали налагодження постачання продовольства й товарів повсякденного вжитку населенню та засобів для збереження виробничої бази підприємствам. У справі державних монополій замість загальноросійського Центроцукру був утворений Комітет по виробництву і розподілу цукру; також при відомстві запрацював Центральний шкіряний комітет. Навесні 1918 р. міністерство пішло на співпрацю з фінансовими й промисловими колами країни, яскравим результатом якої стало формування та початок роботи Державного хлібного бюро. Загалом справа постачання населення, армії, важливої інфраструктури та підприємств була підпорядкована Міністерству продовольства.

Ключові слова: *Міністерство продовольчих справ, Рада Народних Міністрів, Українська Центральна Рада, Українська Народна Республіка.*

Після проголошення Українською Центральною Радою (далі — УЦР) 10(23) червня 1917 р.[1] І Універсалу було ухвалено рішення про утворення виконавчого органу Генерального Секретаріату у складі семи генеральних секретарів. Посаду генерального секретаря продовольчих справ у першому та другому складі Секретаріату обіймав М. Стасюк (УПСР). Завдання продовольчого секретарства визначалися в Декларації від 27 червня (10 липня) 1917 р. «Тимчасовою інструкцією Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні» (4(17) серпня 1917 р.) продовольче секретарство було вилучено із Секретаріату й лише 1(14) листопада рішенням VII сесії УЦР знов стало його частиною.

У сучасній українській історіографії продовольче питання означеного періоду висвітлено доволі фрагментарно. Стан харчові справи, постачання продуктів, продовольча політика Тимчасового уряду та Центральної Ради аналізуються у статті В. Лозового [1]. Автор зазначає, що УЦР продовжила політику російського уряду з опертям на земельні комітети, які не впорались із забезпеченням населення продовольством. Навесні 1918 р. до цього додався негативний вплив іноземної військової присутності та невирішеність питання аграрної реформи. Ці питання стали предметом досліджень І. Шпекторенка та В. Борисова [2—4]. У дуже стислій публікації О. Єгоршиної [5] вміщено матеріал про створення Міністерства продовольчих справ (далі — Мінпрод) УНР, його очільників та структуру відомства й головні аспекти його роботи. Діяльність промислових підприємств на сході й півдні України висвітлюється в розвідках Л. Синявської [6, 7]. У них подано загальну характеристику стану промисловості, зазначено труднощі з фінансуванням; події, пов'язані з російсько-українською війною зими 1917—1918 рр. та пограбуванням економічних ресурсів України більшовиками при відступі. Тож, стан історіографічної розробки проблеми засвідчує актуальність вивчення питань, пов'язаних з основними напрямами діяльності Мінпроду УНР періоду Центральної Ради як центрального органу виконавчої влади у продовольчій сфері.

Під час Першої світової війни загальне економічне становище в Російській імперії, у т. ч. й в українських губерніях, значно погіршилося. Це стосувалося зовнішньої торгівлі, податкової системи, промислового виробництва, транспорту,

[1] До 1 березня 1918 р. дати вказані за старим та новим (у дужках) стилями, після цієї дати — за новим.

який виявився найбільш уразливою ланкою. У складній ситуації опинилося і сільське господарство. З України значна кількість борошна, цукру та іншої продукції експортувалася на світовий ринок, розрив з яким призвів до різкого падіння цін. Проте органи державної влади пасивно реагували на необхідність регулювання продовольчого ринку, а нееквівалентний обмін продовольчих і промислових товарів, з урахуванням значного дефіциту останніх, призвів до згортання економічних зав'язків між містом і селом [8, с. 70, 73—74]. Ці явища у воєнні роки призвели до економічного занепаду. Тож українському продовольчому відомству довелося працювати у важких економічних умовах.

З проголошенням Української Народної Республіки III Універсалом УЦР (7(20) листопада 1917 р.) Генеральний Секретаріат перетворювався на український уряд. У його доповненому в листопаді складі продовольче секретарство очолив М. Ковалевський (УПСР). Він же став першим міністром продовольства після ухвалення IV Універсалу УЦР в січні 1918 р.[2], продовживши свою роботу в уряді В. Голубовича (18(31) січня 1918 р.). Його товаришами (заступниками) стали М. Стасюк та Д. Коліух (УСДРП). Останній з 10 березня 1918 р. виконував обов'язки міністра[3], оскільки М. Ковалевський одночасно керував Міністерством земельних справ. 10 квітня він звернувся до Ради Народних Міністрів (далі — РНМ) з проханням про відставку через незгоду з методами проведення продовольчої політики та виконання домовленостей з постачання продуктів до країн Четверного союзу відповідно до умов Брестського мирного договору [10, с. 107—108]. 24 березня 1918 р. у списку третього складу РНМ міністром продовольчих справ залишався М. Ковалевський, який працював до кінця діяльності Центральної Ради. З 30 березня товаришем міністра працював П. Лініченко[4].

М. Ковалевський не мав закінченої вищої освіти, до революції деякий час працював у кооперації, у 1917 р. йому виповнилося лише 25 років. М. Стасюк (32 роки), закінчивши Петербурзький гірничий інститут, займався науковим вивченням проблем українського економічного життя. Мав значний досвід роботи у сфері кооперації [10, с. 387]. Д. Коліух (37 років) не мав систематичної освіти, однак завдяки плідній праці в кооперації набув значного авторитету серед українства: у 1917 р. він став очільником Дніпросоюзу — потужного національного кооперативного об'єднання, та головою Київського міського продовольчого комітету [11, с. 201]. Отже, відомство продовольчих справ очолювали два члени партії українських есерів — М. Стасюк та М. Ковалевський. Навесні 1918 р. один місяць виконував обов'язки міністра український есдек Д. Коліух. М. Ковалевський був дуже молодою людиною, М. Стасюк й Д. Коліух мали серйозний практичний досвід роботи на кооперативній ниві та у продовольчій галузі.

---

[2] IV Універсалом УЦР (11 січня 1918 р.) Генеральний Секретаріат був перейменований на Раду Народних Міністрів, генеральні секретарі ставали народними міністрами.

[3] У документах Центральної Ради вказується, що Д. Коліух виконував обов'язки міністра [9, с. 192], проте в низці інших джерел він називається керуючим справами.

[4] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 259.

За часів діяльності Тимчасового уряду вищим органом, який виконував усі урядові заходи щодо харчової галузі та забезпечення населення предметами першої потреби, було російське Міністерство продовольства. Його головними заходами став закон про заснування місцевих продовольчих органів для завідування продовольчою справою (25 травня (7 червня) 1917 р.) та впровадження хлібної (25 березня (7 квітня)) і цукрової (14(27) вересня) монополій. Для впровадження закону з представників земств і органів місцевого самоврядування утворювалися продовольчі комітети, право заготівлі збіжжя надавалося волосним продкомітетам [1, с. 70]. Оскільки російським урядом не були встановлені тверді ціни на промислові товари, відбулося значне скорочення постачання продовольства (вартість промислових товарів була втричі вища цін на хлібні продукти). Тому влітку 1917 р. під час збору врожаю з'явилася тенденція до скорочення виробництва й постачання сільгосппродукції через відсутність еквівалентної винагороди для виробників. Селянство почало виступати проти роботи продкомітетів, вважаючи, що вони діяли виключно в інтересах «міста». Наслідком стала нестача хліба в окремих регіонах України вже в листопаді [1, с. 72, 74—75].

Навесні 1918 р. продовольча криза поглибилася. Передусім це було пов'язано з подіями російсько-української війни взимку 1917—1918 рр. Радянська Росія, після приходу до влади більшовиків, була вкрай зацікавлена в матеріальних ресурсах України. З початку 1918 р. на окупованій території України організація вивозу матеріальних і продовольчих цінностей стала однією зі складових діяльності більшовиків; весною — їх політика перетворилася на неприкритий грабунок і руйнацію господарського життя краю [12, с. 148]. За висновком Л. Неманова, «окрім прямої шкоди, перше перебування більшовицької влади на Україні нанесло страшний удар торговельно-промисловому життю країни підривом довір'я до кредитних установ, розладом транспорту (більшовики вилучили значну частину рухомого складу)», загальним розладом економічного життя [13, с. 10]. Тож, продовольчому відомству впродовж усього періоду своєї роботи довелося працювати в дуже складних умовах.

Ще наприкінці червня 1917 р. з доповіддю про стан продовольчої справи в Україні на V сесії УЦР виступив гласний Київської міської думи І. Черниш, який констатував наростання дефіциту товарів та неспроможність Київської губернської продовольчої комісії виконувати свої функції. Після обговорення була висловлена ідея створення територіального продовольчого органу як передумови розв'язання продовольчого питання [14, с. 122]. Тому в першій декларації Генерального Секретаріату (10(23) липня) завдання секретарства продовольства визначались об'єднанням роботи продовольчих органів в Україні, створенням центрального українського продовольчого комітету для забезпечення автономії України у продовольчій справі та налагодженням постачання українських хліборобів необхідними засобами хлібовиробництва [14, с. 159].

Попри виключення Тимчасовим урядом продовольчого секретарства зі складу Генерального Секретаріату на початку серпня 1917 р., УЦР продовжувала стежити за ситуацією на продовольчому ринку. Так, 27 серпня (9 вересня) Мала Рада

заслухала виступ А. Литвиненка, який констатував відсутність статистики, невдалу продовольчу політику Тимчасового уряду та запропонував звернутися до нього з пропозицією встановити тверді ціни на мануфактуру та інші промислові товари, вказавши на потребу у крайовому продовольчому органі — ним могло стати секретарство продовольчих справ [14, с. 266—267]. Ґрунтовна доповідь А. Литвиненка викликала жваве обговорення членів Малої Ради, серед яких були відомі українські економісти й кооператори — М. Стасюк, Б. Мартос, Х. Барановський. Результатом дискусії стало створення комісії з 13 осіб для розробки проєкту заходів щодо вирішення продовольчої справи [14, с. 268—269][5].

Через відсутність українського продовольчого органу Секретаріат 13(26) вересня доручив секретарю земельних справ підготувати записку про створення окремого секретарства у справах продовольчих і заснувати при відомстві продовольчий відділ [14, с. 286]. До утворення продовольчого секретарства в земельному засновувалася посада третього товариша секретаря для порядкування продовольчою справою. 10(23) жовтня ним став Філіповський. Про нагальну потребу у продовольчому відомстві вказувалося і в другій декларації Генерального Секретаріату (29 вересня (12 жовтня)). Останній повертався до цієї проблеми також 2(15) та 9(22) жовтня [14, с. 314—315, 326, 331, 339, 340].

З доповненням 1(14) листопада 1917 р. складу Генерального Секретаріату низкою секретарств відновило свою роботу й продовольче. У III Універсалі УЦР його завдання окреслюється двома доволі невиразними тезами: «Справа продовольча є корінь державної сили в цей тяжкий і відповідальний час. Українська Народна Республіка повинна напружити всі сили і рятувати як себе, так і фронт, і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги» [14, с. 401]. Тож, УНР брала на себе зобов'язання продовольчого забезпечення України, частково Росії та фронту.

Невизначеними залишилися завдання продовольчого міністерства й у програмі роботи уряду В. Голубовича від 24 березня 1918 р. У ній коротко вказувалося, що постачання продуктів відіграє велику роль у житті країни, тому для його зосередження в одних руках буде проводитись ліквідація продовольчих управ [9, с. 228]. Будь-яких інших офіційних документів, які б визначали загальні завдання та повноваження продовольчого відомства, авторці виявити не вдалося.

Щодо внутрішньої структури Мінпроду — вона свідчить про досить широкий спектр напрямів його роботи. Відомство почало формуватися влітку 1917 р. Обмежені джерельні дані свідчать, що у квітні 1918 р. воно перебувало у процесі свого організаційного оформлення та складалося з сімох департаментів: перший — «по заготівлі і торгівлі м'ясом, салом, рибою, маслом, олією, овочами, садовиною, яйцями, холодильної справи, постачання та експорту» (поділявся на шість відділів); другий — сільськогосподарської продукції (чотири відділи); тре-

[5] До комісії увійшли Б. Мартос, В. Винниченко, А. Литвиненко, Х. Барановський, С. Веселовський, М. Стасюк, М. Кушнір, М. Порш, К. Сухових, Ф. Матушевський, М. Василенко, С. Гольдельман і Л. Чикаленко [14, с. 268—269].

тій — фабрично-заводський; четвертий департамент сільськогосподарських матеріалів (мав п'ять відділів); п'ятий — із забезпечення населення тютюном, милом, мануфактурою (з трьома відділами); шостий — виробу і постачання цукру (поділявся на дев'ять підрозділів); сьомий — постачання харчів і фуражу. При двох департаментах (виробу й постачання цукру та постачання харчів і фуражу) були створені та діяли досить потужні дорадчі органи — Комітет у справах виробництва і розподілу цукру та Технічний комітет. Відділи департаментів формувалися за номенклатурним принципом. Отже, міністерство опікувалося забезпеченням населення та місцевого самоврядування різноманітними харчовими продуктами, товарами повсякденного вжитку, металом і металевими виробами, будівельними матеріалами, мануфактурою і т. д.; мало регулювати розвиток сільського господарства та сільськогосподарського машинобудування; забезпечувати державну цукрову монополію, перебравши на себе функції Центроцукру[6]. Тож, загальне керівництво продовольчою справою в Україні доручалося Генеральному секретарству, згодом Міністерству продовольчих справ. Після проголошення УНР Центральна Рада залишила в силі закони Тимчасового уряду, у т. ч. про хлібну та цукрову монополії, передавши цю справу своєму виконавчому органу.

24 листопада (7 грудня) 1917 р. Д. Коліух доповідав урядові про складний стан, у якому опинилася продовольча сфера країни [14, с. 475]. Через місяць він головував на Продовольчому з'їзді (20—22 грудня 1917 р. (2—4 січня 1918 р.)), у якому взяли участь представники губернських продовольчих комітетів України, Московського крайового та міського продкомітетів, Всеросійської наради продовольчого з'їзду, Південно-Західного й Румунського фронтів та Чорноморського флоту. Форум розглянув питання посилення забезпечення продовольством армії й голодуючого населення Росії. Серед його рішень стало встановлення порядку кредитування продовольчої справи, продовження роботи «агрономічної організації» Південно-Західного фронту з метою забезпечення потреб прифронтового населення з її підпорядкуванням секретарству продовольства. Був затверджений Статут про передачу продовольчими комітетами й управами своїх справ міському й земському самоврядуванням[7]. Тож, з'їзд засвідчив невиокремленість продовольчої справи України із загальноросійської, а український уряд наприкінці 1917 р. продовжував виконувати функції забезпечення продовольством не тільки двох фронтів та флоту, а також частково й російських губерній.

Продовольчі комітети й управи, що діяли з весни 1917 р., скасовувалися з моменту передачі справ створюваним органам міського й земського самоврядування. Відповідний статут, ухвалений Продовольчим з'їздом, передбачав виокремлення продорганів Києва, Одеси, Харкова й Катеринослава з правами губернських

[6] Центральне бюро з об'єднання закупівлі цукру (Центроцукор) було створене 20 січня (2 лютого) 1916 р. для регулювання цукрової промисловості, цін на цукор та підтримки виробництва в умовах війни. Відстоювало інтереси цукрових заводів, співпрацюючи з різними міжвідомчими комітетами [14, с. 170].

[7] ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 4, 10—11.

земств. Вони ставали головними продовольчими органами в губерніях та мали задовольняти потреби місцевого населення, здійснюючи загальнодержавні заготівлі; повітові й волосні — виконувати доручення губернських органів [8].

Паралельно тривала робота продовольчих органів часів Тимчасового уряду. У своїй діяльності вони зіткнулися з втручанням земельних комітетів і повітових комісарів, що практично нівелювало зусилля продовольчих установ з постачання хліба й фуражу. Так, у звіті Подільської продовольчої управи від 15(28) грудня 1917 р. за підписом її голови Супруна, вказувалося, що земельні комітети часто видавали розпорядження, що суперечили рішенням продуправи, іноді забороняючи населенню доставляти хліб, худобу й фураж. Під впливом земельних комітетів траплялися випадки перешкоджання селянами вивозу продуктів з поміщицьких маєтків, захоплення ними закуплених продорганами продуктів, що паралізувало їх діяльність. Тому управа вимагала негайного розмежування функцій земельних комітетів і продовольчих управ [9]. Такі випадки набували масового характеру. Тож, як вказує В. Лозовий, ситуація з постачанням хліба погіршилась у т. ч. через селянський бойкот. Селянські організації управляли на свій розсуд і вимагали від української влади встановити тверді ціни на мануфактуру та постачати її населенню [3, с. 73—76].

Складною була ситуація і з забезпеченням населення товарами повсякденного вжитку. 12(25) грудня 1917 р. в доповідній записці правління Київського крайового союзу миловарів (Київської, Волинської, Подільської, Чернігівської, Полтавської та Катеринославської губерній) секретарству продовольства вказувалося, що економічне життя країни дійшло до крайнього ступеня руйнації. Тому обов'язком держави й промисловців було вжити заходів для усунення причин, що заважали нормальному функціонуванню господарського життя [10].

У такій ситуації одним із перших заходів продовольчого секретарства стала ухвала Генерального Секретаріату про включення представників від рад селянських депутатів до складу губернських і повітових продуправ для налагодження тіснішого контакту продорганів із селянством [14, с. 393]. 14(27) січня 1918 р. УЦР ухвалила закон про асигнування в розпорядження Міністерства продовольства 5 млн крб для видачі оборотних коштів продовольчим органам [11]. Проте лише 6 квітня РНМ дозволила Державному банку створити спеціальний рахунок для виконання цього закону [12].

Рада Народних Міністрів вживала заходів для підпорядкування продовольчої справи Мінпроду. 3 березня 1918 р. уряд доручив військовому міністерству заборонити вивезення продуктів за кордон без дозволу [9, с. 175]; 7 березня — визнала, що організація продовольчої справи в України підлягає виключно юрисдикції відповідного міністерства, втручання в його справи інших відомств є не-

[8] Там само. Арк. 10—10 зв.
[9] Там само. Ф. 1060. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 3.
[10] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 1934. Арк. 8.
[11] Там само. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 68. Арк. 172.
[12] Там само. Ф. 1064. Оп. 2. Спр. 16. Арк. 22.

припустимим та асигнувала Мінпроду 1 млн крб. Військовому відомству доручалося надати в його розпорядження окремий підрозділ [9, с. 183].

Відповідно до наказу Міністерства продовольства від 25 березня 1918 р. та згідно з чинним законодавством хлібні продукти знаходились у розпорядженні держави й мали заготовлятися виключно через продоргани за встановленими цінами. Останнім належало право визначення порядку розподілу інших продуктів, фуражу та речей повсякденного вжитку. Таким чином заборонялася самостійна заготівля всіх хлібних продуктів [13].

Одним із способів розв'язання продовольчого питання навесні 1918 р. стало застосування реквізицій. Метою роботи реквізиційних комісій, відповідно до ухваленого РНМ 12 березня проєкту, було забезпечення незаможного населення споживчим хлібом і посівним матеріалом за твердими цінами [9, с. 200]. Проте послабити продовольчу кризу таким способом було дуже складно. Більшість селян ці комісії проігнорувала [1, с. 80]. Багато волосних управ подавали відомості про відсутність надлишків і потребу у хлібних продуктах. Серйозною перешкодою стала й відсутність належного фінансування, що не дозволяло вчасно розраховатися за вже вилучені продукти. Заважали роботі й численні спекулянти, боротися з якими не було можливості через відсутність поліції [14].

Виступаючи «споживачем» сільськогосподарської продукції, Мінпрод змушений був рахуватися з тим, що ніякі заходи не могли змусити населення віддавати залишки хліба та інших продуктів. Як вказувалося в одному з документів, в умовах відсутності на ринку низки важливих продуктів постало питання втручання виконавчої влади у справу регулювання попиту й пропозиції [15]. Запровадження реквізицій виявилося неефективним. Тому для отримання хліба та хлібних продуктів продовольче відомство вдалося не тільки до регулювання продовольчого питання, а й взяло на себе функції забезпечення галузі сільськогосподарськими машинами, регулювання імпорту, підтримки вітчизняних виробників, налагодження ремонту старих машин, що потребувало постачання українським заводам металу й палива [16]. Для цього був створений департамент сільськогосподарських матеріалів.

Також, як показала практика, урядові уповноважені у продовольчій справі не могли впоратися з поставленими завданнями. Продоргани, що повністю відмовилися від співробітництва з приватним бізнесом, засвідчили свою неспроможність виконувати замовлення і виносили постанови про самоліквідацію. Їх роль, фактично, зводилася до зберігання продукції та виплати грошей. 50 % всіх продзаготовок було зроблено приватно-торгівельними установами, а із залученням кооперативів ця цифра зростала до 67 %. Отже, робота продовольчих органів була вкрай неефективною.

---

[13] Там само. Ф 3325. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 3—3 зв.
[14] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 191. Арк. 189—190.
[15] Там само. Оп. 3. Спр. 8. Арк. 32—32 зв.
[16] Там само. Арк. 29—29 зв.

Загалом підготовка плану державної господарсько-торгівельної політики потребувала врахування потреб у забезпеченні населення продовольством і товарами повсякденного вжитку; виконання продовольчих зобов'язань перед країнами Четверного союзу; засіву землі; харчування української армії та іноземного війська, що перебувало на території УНР; організації збуту надлишків продуктів за кордон; отримання іноземних товарів, яких не вистачало на внутрішньому ринку [17].

Отже, постало питання реорганізації продовольчої справи. На думку фахівців, треба було зробити ставку на кооперативи, елеватори, заможні господарства, приватні підприємства й підприємців, які могли самостійно розвивати свою діяльність, об'єднуючись у союзи під загальним керівництвом і контролем держави. Необхідною ставала широка самоорганізація «торгівлі і промисловості, котрі можуть існувати і розвиватися єдино в межах найліпшого виконання державних завдань» [18]. Тож, український уряд визнав участь приватного сектору економіки в господарському житті країни бажаним і корисним. Його залучення, як вказувалося в одному з документів відомства, допоможе «стати на правильний шлях господарсько-економічного улаштування України і виповнення договірних обов'язків з Центральним державами» [19].

У цій складній ситуації було розроблено та 3 квітня 1918 р. затверджено положення про Державне хлібне бюро (далі — ДХБ). Воно створювалось як орган Міністерства продовольчих справ, силами промисловців та уряду для вирівнювання ситуації з дефіцитом хліба та хлібної продукції, «в інтересах міжнародних, державних і приватних для накопичення і розподілу хлібних продуктів» та виконання зобов'язань УНР за умовами Брестського мирного договору щодо постачання зерна та збіжжя країнам Четверного союзу [20]. Для його заснування міністр продовольства отримав доручення скликати в Києві збори членів-засновників ДХБ, яке мало виконувати функції загального зібрання. Членами-засновниками стали представники Київського біржового товариства, всеукраїнських кооперативних об'єднань, що мали управи в Києві; власники й орендарі товарних млинів у містах і губерніях України, а також члени біржових комітетів. Це зібрання та обрані ним Рада й Управа мали укласти договір з Мінпродом строком на два місяці та вести всі справи Бюро до формування органів ДХБ [21].

Бюро об'єднувало роботу із заготівлі, зберігання, переробки, перевезення, експорту та імпорту хлібних продуктів. Йому надавалося право реквізиції хлібних продуктів, а також торгових і промислових установ, складів, транспортних засобів; монопольне право купівлі хлібних продуктів, їх перевезення та помел у комерційних цілях. Зібрана продукція передавалася продоволь-

[17] Там само. Ф. 3325. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 19—19 зв.
[18] Там само. Арк. 17.
[19] Там само. Арк. 20.
[20] 9 квітня між УНР та Німеччиною й Австро-Угорщиною був підписаний договір про постачання з України до Центральних держав до 31 липня 1918 р. 60 млн пудів хліба (ЦДАВО України. Ф. 3325. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 1—1 зв.).
[21] Там само. Спр. 197. Арк. 1—1 зв.

чому відомству [22]. Таким чином, ДХБ було органом Міністерства продовольства й об'єднувало хлібну заготівлю та круп'яну промисловість країни.

ДХБ мало центральні органи: загальні збори, що складалися з двох секцій — хлібної торгівлі й борошномельної. Вони розглядали кошториси, розмір членських внесків та ін. Рада ДХБ — контрольний і дорадчий орган при правлінні Бюро. Її головні функції полягали в загальному догляді, ревізії правління та фінансів. До неї входили представники уряду, Українбанку, Центрального сільськогосподарського товариства, Дніпросоюзу та інших організацій. Головою Ради був Л. Бродський, його заступниками — Г. Вайнштейн і С. Гутник; членами — сім представників від власників борошномельної промисловості, десять хліботорговців та десять кооператорів. Правління ДХБ, яке затверджувалося міністром продовольства, розпоряджалося всіма справами та фінансами Бюро та складалося із семи членів (голова — Б. Беренгович) [23]. 14 квітня на зборах засновників ДХБ було обрано 30 членів Ради Бюро та сім членів правління.

Перше засідання Хлібного бюро відбулося 17 квітня. На ньому затвердили створення семи відділів правління: секретарського, бухгалтерського, транспортного, фінансового, товарного, закордонної кореспонденції, розподільчого. Завідування відділами фінансовим і бухгалтерським доручалося С. Фесенко; секретарським, розподільчим і транспортним — В. Беренговичу й Н. Когоню; товарним і закордонної кореспонденції — А. Гольдштейну й М. Виноградову. На посаду керуючого справами правління вирішено запросити А. Витновського [24]. 26 квітня ухвалено заснувати юридичний відділ на чолі з І. Кельбериним. Наступного дня призначено головного бухгалтера Бюро — М. Отмара, його помічником — Я. Сербина [25]. Планувалася робота ще одного відділу — статистичного [26].

Органами ДХБ на місцях ставали контори з функціями заготівлі, зберігання, перероблення та перевезення хлібних продуктів. Керівники контор у великих торгівельних центрах мали відкрити агентства, завданням яких був нагляд за заготівлею і транспортом, коливаннями хлібного ринку, контроль за роботою млинів, облік борошна й зерна, приймання заготовлених хлібних продуктів та ін. [27] На посади керівників місцевих контор ДХБ були запропоновані: Кременчуцької — М. Венгеров (заступник — Г. Гессен); Київської — О. Леонтьєв; Катеринославської — К. Гесберг (заступник — Б. Дубровський); Миколаївської — голова Миколаївського біржового комітету С. Соминський; Подільської (у Вінниці) — агроном С. Чернявський (заступники — Л. Длугач і О. Ветвинський) [28]. Кандидатури були представлені уряду, проте, як повідомляло правління 2 травня 1918 р., їх затвердження не відбулося. З асигнованих ДХБ 6 млн крб на рахунок надій-

[22] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 773. Арк. 18—19.
[23] Там само. Спр. 125. Арк. 1—1 зв.; Спр. 773. Арк. 20—21 зв.
[24] Там само. Спр. 172. Арк. 10—10 зв.
[25] Там само. Ф. 3325. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 18, 20.
[26] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 773. Арк. 22 зв.
[27] Там само. Арк. 21 зв. — 22.
[28] Там само. Спр. 125. Арк. 2—6, 9.

шло лише 500 тис. Тож, організаційна робота подовжилася за часів Української Держави гетьмана П. Скоропадського — створювалися контори в Києві, Одесі, Миколаєві, Чернігові, Житомирі, Кременчуці, Полтаві, Винниці, Єлисаветграді, Катеринославі та Харкові [29].

У квітні 1918 р. члени ДХБ встигли обговорити питання встановлення кордонів районних хлібних бюро; організації рад бюро з розрахунково-позичковими функціями. 22 квітня було підготовлено звернення до Мінпроду про умови діяльності ДХБ; розроблено проєкт інструкції управителям контор. 19 квітня РНМ дозволила відомству реалізовувати хлібозаготівлі для країн Четверного союзу через ДХБ, ще не затверджене Центральною Радою, а Міністерству фінансів доручено забезпечити продовольче міністерство відповідними кредитами [9, с. 289].

Таким чином, зі створенням ДХБ та ліквідацією колишніх губернських і повітових продустанов справа постачання населення, військ, залізниці, заводів України перейшла до продовольчого відомства [30].

Наступною важливою сферою роботи Мінпроду були виробництво та заготівля цукру в умовах дії державної цукрової монополії. У 1917 р. Тимчасовий уряд вживав заходів задля державного й приватного фінансування галузі, проте в 1918 р. ситуація значно погіршилася. Через розвал залізничних перевезень, паливний дефіцит, брак металу, відсутність банківського кредитування, скасування приватної власності на землю виробництво було дезорганізовано. Дослідниця Л. Синявська вказує на відсторонення від керівництва цукровими підприємствами найкращих директорів, посадовців та економістів, а також на кількаразове підвищення земельними комітетами оплати праці на цукрових заводах, що призвело до різкого спаду цукрового виробництва [16, с. 36—37].

Ситуацію, у якій опинилася цукрова промисловість наприкінці 1917 р., яскраво ілюструють події, висвітлені в газеті «Народное дело» за 23 листопада (6 грудня). У статті йдеться про рішення ради селянських депутатів Сумського повіту передати всі цукрові заводи повіту, а також належні їм землі й інвентар селянам. Для цього повітове земство мало просити губернське взяти означені підприємства у своє підпорядкування. У зв'язку з цим Сумська земська управа скликала нараду за участю представників повітових земств, власників заводів і банків. З'ясувалося, що ведення справи потребує 100 млн крб. Ці гроші заводчики отримували як аванси й позички в Центроцукру й банків. Банкіри заявили, що позички видаються тільки під заставу майна, що має визначеного власника. Без цього фінансування припинялося. До того ж утримання потребував штат фахівців. На нараді виступив представник УЦР, який слушно заявив, що цукрова промисловість, як багатство України, потребує обережного й уважного ставлення. Тому жодні захоплення неприпустимі [17, с. 89].

30 грудня 1917 р. (12 січня 1918 р.), відповідно до наказу генерального секретаря продовольчих справ, розпочала роботу комісія з ліквідації Центроцукру на чолі

[29] Там само. Арк. 7.
[30] Там само. Спр. 469. Арк. 151.

з М. Гавриловим. Вона мала передати продовольчому відомству всі справи та документи організації. Комісія працювала до березня 1918 р. При Мінпроді створювався Комітет у справах виробництва і розподілу цукру для керівництва цукровою монополією, фінансуванням, виробництвом і розподілом цукру. Рішення Комітету затверджувалися міністерством, а його голова М. Гаврилов отримав повноваження товариша міністра. До Комітету мали увійти три представники від Товариства цукрозаводчиків, один — від Бюро рафінерів, три — від Центральної профспілки працівників цукрової промисловості та завідувач відділу Центроцукру[31].

Упродовж березня — квітня 1918 р. на засіданнях Комітету за участі співробітників Мінпроду обговорювалися питання собівартості цукрового виробництва, встановлення твердих цін на цукор і рафінад, фінансування галузі, вартості праці з перероблення цукрового буряку, забезпечення цукрових заводів необхідними засобами. Порушувалася проблема критичного стану засіву буряка, оскільки уряд доручив справу земельним комітетам, а власники-цукрозаводчики відмовлялися виділяти кошти та надавати необхідний реманент[32]. Був розроблений проєкт фінансування цукрової промисловості, який обговорювався спеціальною комісією 11—17 квітня за участі представників міністерств фінансів, праці, земельних справ, Державного контролю, Державного банку, працівників цукрової промисловості, комітету приватних банків та ін. Сума кредитування мала скласти 210 млн крб[33]. Проєкт був переданий на розгляд уряду та Малої Ради[34].

Практичні кроки Мінпроду полягали в видачі розпорядження всім цукровим заводам припинити продаж та відвантаження цукру без дозволу цукрового департаменту відомства (березень 1918 р.)[35], а також припису від 1 квітня про розрахунки з власниками цукроварень через департамент виробництва й постачання цукру[36].

В Україні діяла також шкіряна монополія. 12 березня міністр торгу і промисловості І. Фещенко-Чопівський представив уряду законопроєкти — про утворення Центрального українського комітету по шкіряних справах та про передачу майна шкіряного відділу Всеросійського земського союзу (далі — ВЗС) створюваному Комітету. Вони були ухвалені та внесені на затвердження УЦР [9, с. 193—194]. У другій половині березня 1918 р. Центральний шкіряний комітет та шкіряна монополія були передані в підпорядкування продовольчого міністерства[37]. 4 квітня вийшла обов'язкова міністерська постанова про облікування сирої та обробленої шкіри районними шкіряними комітетами; заборону продажу фабриками своєї продукції без дозволу комітетів; передачу їм до 5 червня 1918 р. усієї шкіряної продукції, що зберігалася земськими й громадськими організаці-

[31] Там само. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 24 зв.
[32] Там само. Ф. 2196. Оп. 3. Спр. 29. Арк. 5, 12, 41, 44, 47, 49, 54, 87.
[33] Там само. Ф. 1064. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 12—13 зв.
[34] Там само. Ф. 2196. Оп. 3. Спр. 29. Арк. 106.
[35] Там само. Оп. 1. Спр. 1520. Арк. 7.
[36] Там само. Спр. 1522. Арк. 19.
[37] Там само. Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 5. Арк. 27.

ями. З 16 квітня заборонявся експорт усіх видів шкір без дозвільних документів міністерств продовольства та торгу і промисловості [38].

У віданні продовольчого відомства з грудня 1917 р. також знаходилася справа ліквідації інституцій Всеросійського земського союзу, Всеросійського союзу міст (далі — ВСМ) та ін. громадських організацій воєнного часу на території України [39]. Цим питанням також займалося військове відомство, яке відповідало за ліквідацію заготівельного, автомобільного, торгівельного, етапного, адміністративного відділів союзів та їх передачу до різних установ. Мінпрод займався шкіряним, будівельним і механічним відділами. 29 березня 1918 р. відбулася нарада [40], яка ухвалила створити з представників Товариства західних земств і губернських земських управ комісію з ліквідації справ ВЗС. Своєю чергою, вона мала заснувати комісію з ліквідації справ Румунського фронту. До кожного відділу ВЗС призначалися спеціальні уповноважені [41].

У квітні працювала комісія з прийняття установ і майна будівельного відділу ВЗС Південно-Західного фронту під головуванням уповноваженого Мінпроду Л. Безпалова. Він повідомив про розробку плану збереження та використання підприємств Союзу (двох столярних і механічної майстерень) [42]. Для ліквідації будівельно-механічного й шкіряного відділів ВЗС Румунського фронту до Одеси виїхав директор департаменту В. Коль [43]. У березні — квітні діяла ліквідаційна комісія відділу механічних майстерень [44]. 24 квітня все майно правління інженерно-будівельної дружини Південно-Західного фронту передавалось у розпорядження міністерства [45]. Ця робота продовжилася за доби Української Держави гетьмана П. Скоропадського — при Мінпроді запрацювала постійна Нарада з ліквідації інституцій ВСЗ та ВСМ.

Загальний напрям економічних реформ української влади призвів до поглиблення кризи у промисловій сфері — масового закриття підприємств, зростання спекуляції та інших негативних явищ. Як вказував член дорадчого комітету при цукровому департаменті міністерства А. Демченко, «майбутнє держави не може будуватись на одних теоріях, а між тим у керівництва стоять люди політичних ідей, а не практики» [46]. Тож, навесні 1918 р. Мінпрод через нестачу фахівців і

[38] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 13. Арк 34, 35.
[39] Там само. Ф. 1060. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 304.
[40] У нараді взяли участь директор департаменту міністерства В. Коль, завідувач будівельним відділом ВЗС П. Скржишевський, завідувач відділом постачання Товариства західних земств К. Менський, завідувач загальними справами товариства земств І. Темкін, інженер секції Київснаба Л. Безпалов, в. о. завідувача відділом сільськогосподарських машин продовольчого міністерства М. Пелипець (ЦДАВО України. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 1885. Арк. 6).
[41] ЦДАВО України. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 1885. Арк. 6—6 зв.
[42] Там само. Спр. 1887. Арк. 6.
[43] Там само. Спр. 32. Арк. 267.
[44] Там само. Спр. 1888. Арк. 10.
[45] Там само. Спр. 37. Арк. 48.
[46] Там само. Ф. 2195. Оп. 3. Спр. 29. Арк. 47.

реального досвіду розпочав практику ширшого залучення до співпраці об'єднань підприємців різних галузей промисловості. Так, 20 квітня у Києві з метою захисту інтересів махоркової промисловості та узгодження діяльності махоркових фабрик утворилось Бюро махоркових фабрикантів на чолі з З. Елькиндом, про що він повідомив Мінпрод із зазначенням кількості фабрик та обсягів махорки, які вони мали постачати[47]. 14 березня миловарний відділ продовольчого відомства звернувся до Київського крайового союзу миловарів з проханням надати дані про кількість заводів Союзу, виробничі потужності та дані про необхідні для виробництва засоби. У березні — квітні Союз погоджував дозволи на отримання необхідної сировини й ресурсів з власності ВЗС та ВСМ[48].

Треба зауважити, що компетенція Міністерства продовольства певним чином перетиналася зі сферою роботи Міністерства торгу і промисловості. І. Лебедєва вказує на розробку проєкту щодо розмежування їх функцій та плану створення окремого міністерства — постачання і торгу. Відповідні документи мали розглядатись урядом 5 квітня 1918 р., але питання було відтерміновано [18, с. 111—112].

Міністерство також зіткнулося з проблемами у стосунках з німецькою та австро-угорською військовими адміністраціями, що діяли в Україні з весни 1918 р. 12 березня відбулася спільна нарада представників міністерств продовольства, військових справ і німецького корпусного інтенданта капітана фон Ейгштедта, яка визначила, що забезпечення іноземних військових частин мало реалізовуватися начальником постачання Міністерства військових справ отаманом В. Стойкіним і головним інтендантом Ю. Корнієнком через військові магазини та повітові й губернські продкомітети. Продовольче відомство намагалося взяти цю справу під свій контроль. 25 квітня було видано розпорядження особливому уповноваженому в Одесі Шульзі призначити уповноважених міністерства при 30-му дивізіоні та Staatscommande, що містився в Одесі; при 11-му та 112-му дивізіонах у Миколаєві для усунення непорозумінь, що виникали у справі постачання продовольства іноземним військам. Як свідчать документи, у Винниці розпочав роботу особливий уповноважений В. Поплавко. До завдань уповноважених належало також питання вивозу за кордон продуктів, заготовлених союзниками. Дозвіл на їх експорт давався на закупки, зроблені до 25 квітня; після — починала діяти заборона на самостійну закупівлю[49]. Це рішення було пов'язано з укладенням 23 квітня торгівельного договору між УНР, Німеччиною й Австро-Угорщиною.

Проте домовленості не діяли. На території України працювали німецькі агенти, які скуповували хліб за вільними цінами. Німці й австрійці затримували продовольчі вантажі, намагаючись вивезти їх до своїх країн, ускладнюючи справу товарообміну. Так, на півдні країни австро-угорською та німецькою військовою владою без узгодження з українськими органами вилучався та вивозився цукор без оплати вилученої продукції. Представники Мінпроду намагалися протидіяти,

[47] Там само. Ф. 2196. Оп. 1. Спр. 1867. Арк. 2—3 зв.
[48] Там само. Спр. 1934. Арк. 21—34.
[49] Там само. Спр. 609. Арк. 115, 116.

надаючи офіційні документи про те, що весь цукор, який знаходився на складах, у магазинах, вагонах і т. д., був власністю УНР. Інколи на місцях влада створювала спеціальні відділи для розв'язання питань, пов'язаних з харчовими справами, розташуванням іноземного війська, його побутом, полагодження конфліктів з місцевим населенням, як це, наприклад, було зроблено в Житомирі. Однак союзні війська інколи не платили навіть за своє харчування [50].

Український уряд звертався до іноземної влади з вимогами видати розпорядження про негайне припинення свавілля з боку військових частин (перші датуються початком березня 1918 р.). Звернення та листи були численними, але майже не впливали на ситуацію. Так, у доповідній записці Д. Коліуха від 24 березня вказувалося, що на наполегливі вимоги до австрійців зняти арешт з вантажів на станціях Жмеринка й Проскурів, завідувач військових сполучень австрійських ешелонів полковник Штрикнер заявив, що вантаж є воєнною здобиччю [51]. Вирішити цю проблему до кінця квітня 1918 р. не вдалося.

Таким чином, Міністерство продовольчих справ розпочало практичну діяльність і формування своєї внутрішньої структури наприкінці 1917 р. Його робота була перервана подіями російсько-української війни зими 1917—1918 рр. і відновилася навесні 1918 р. Тож, час його роботи був досить обмеженим, трохи більше п'яти місяців. У кінці квітня відомство складалося з семи департаментів; при двох з них запрацювали доволі представницькі за своїм складом дорадчі органи. Проте процес інституалізації за часів Центральної Ради не завершився. Документи, які б чітко окреслювали завдання та сферу компетенції Мінпроду, віднайти не вдалось. Опосередковано про них свідчать напрями роботи департаментів, відділів та окремих структур, що діяли при відомстві. Його робота була багатовекторною й мала на меті налагодити постачання продовольства й товарів повсякденного вжитку населенню, а підприємствам — необхідних засобів для збереження виробничої бази. В цілому продовольче міністерство діяло в загальному напрямі соціалістичних за своєю суттю соціально-економічних перетворень, задекларованих ІІІ Універсалом Центральної Ради.

Відомство забезпечувало державні монополії — до нього перейшли справи колишньої російської установи Центроцукор, замість якого був утворений Комітет по виробництву і розподілу цукру (відав у т. ч. фінансуванням галузі); у березні 1918 р. при міністерстві запрацював Центральний шкіряний комітет. Займалось воно й справами ліквідації ВЗС, ВСМ та інших організацій воєнного часу.

Для виконання зобов'язань з постачання хліба та продуктів країнам-союзницям було засновано Державне хлібне бюро як орган Міністерства продовольства, перше засідання якого відбулося 17 квітня. З початком його роботи скасовувалися старі продовольчі органи, що виявилися неспроможними виконати покладені на них завдання. Робота зі створення ДХБ збіглася з певними змінами в урядовій політиці. РНМ погодилася на співпрацю з приватним сектором економіки.

[50] Там само. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 34.
[51] Там само. Спр. 39 Арк. 43.

До заходів щодо стабілізації економічного життя країни залучалися представники фінансових і промислових кіл, власники підприємств і виробництв України. Яскравим прикладом такої співпраці стало заснування та початок діяльності Бюро. Отже, весною 1918 р. означилася тенденція до змін у веденні продовольчої політики; справа постачання населення, армії, підприємств, важливої інфраструктури країни перейшла до Міністерства продовольчих справ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Lozovyi, V.S. Prodovolche stanovyshche v Ukraini v period Tsentralnoi Rady (berezen 1917 — kviten 1918 rr.). *Naukovi pratsi Kamyanets-Podilskoho derzhavnoho universytetu. Istorychni nauky.* 2006. 16: 69-83 [in Ukrainian].
[Лозовий В.С. Продовольче становище в Україні в період Центральної Ради (березень 1917 — квітень 1918 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки.* 2006. Т. 16. На пошану проф. А.О. Копилова. С. 69—83.]
2. Shpektorenko, I.V. Do istorii prodovolchoi polityky Tsentralnoi Rady. *Prydniprovskyi naukovyi visnyk.* Dnipropetrovsk, 1996. 11: 18-23 [in Ukrainian].
[Шпекторенко І.В. До історії продовольчої політики Центральної Ради. *Придніпровський науковий вісник.* 1996. № 11. С. 18—23.]
3. Shpektorenko, I.V. Eksportna polityka UNR u 1918 rotsi. *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty. Zb. statei.* 1999. 5: 167-171 [in Ukrainian].
[Шпекторенко І.В. Експортна політика УНР у 1918 році. *Історія України: маловідомі імена, події, факти. Зб. статей.* 1999. Вип. 5. С. 167—171.]
4. Borysov, V.V. Prodovolcha polityka na Ukraini (1917—1920 rr.). Luhansk, 1991 [in Ukrainian].
[Борисов В.В. Продовольча політика на Україні (1917—1920 рр.). Луганськ, 1991. 130 с.].
5. Yehorshyna, O.O. Ministerstvo prodovolchykh sprav UNR (cherven 1917 r. — kviten 1918 r.). *Istoriia ta heohrafiia. Zb. nauk. prats.* 2011. 41: 57-61 [in Ukrainian].
[Єгоршина О.О. Міністерство продовольчих справ УНР (червень 1917 р. — квітень 1918 р.). *Історія та географія. Зб. наук. праць*. 2011. Вип. 41. С. 57—61].
6. Syniavska, L.I. Diialnist hirnycho-vydobuvnykh pidpryiemstv skhodu i pivdnia Ukrainy u 1917—1918 rr. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia istorychni nauky.* 2014. 19(312): 97-103 [in Ukrainian].
[Синявська Л.І. Діяльність гірничо-видобувних підприємств сходу і півдня України у 1917—1918 рр. *Вісник Черкаського університету. Серія історичні науки.* 2014. № 19(312). С. 97—103].
7. Syniavska, L.I. Finansuvannia roboty promyslovykh pidpryiemstv na skhodi i pivdni Ukrainy v 1917—1918 rr. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal.* 2014. 5: 61-74 [in Ukrainian].
[Синявська Л.І. Фінансування роботи промислових підприємств на сході і півдні України в 1917—1918 рр. *Український історичний журнал.* 2014. № 5. С. 61—74].
8. Ekonomichna istoriia Ukrainy. Istoryko-ekonomichne doslidzhennia. U 2-kh t. Vol. 2. Kyiv, 2011 [in Ukrainian].
[Економічна історія України. Історико-економічне дослідження. У 2-х т. Т. 2. Київ, 2011. 608 с.].
9. Smolii, V.A. (Ed.). Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy. Vol. 2. Kyiv, 1997 [in Ukrainian].
[Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / відпов. Ред. В.А. Смолій. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1997. 424 с.].

10. Verstiuk, V. & Ostashko, T. Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. Bibliohrafichnyi dovidnyk. Kyiv, 1998 [in Ukrainian].
[Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. Київ, 1998. 256 с.].
11. Helei, S. (Ed.). Spozhyvcha kooperatsiia Ukrainy: vid zarodzhennia do sohodennia: monohrafiia. Lviv, 2013 [in Ukrainian].
[Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення: монографія / М. Аліманов та ін.; за заг. ред. С. Гелея. Львів, 2013. 972 с.].
12. Lupandin, O. Bilshovyky v Ukraini u 1918 r.: natsionalnyi ta sotsialnyi aspekty. *Sotsialni konflikty ta povsiakdenne zhyttia revoliutsiinoho suspilstva 1917—1921 rr. Zb. nauk. st.* Kyiv, 2014. 137-163 [in Ukrainian].
[Лупандін О. Більшовики в Україні у 1918 р.: національний та соціальний аспекти. *Соціальні конфлікти та повсякденне життя революційного суспільства 1917—1921 рр. Зб. наук. ст.* Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. С. 137—163].
13. Nemanov, L.M. Finansovaya politika Ukrainy (7 noyabrya 1917 g. — 4 fevralya 1919 g.). Kyiv, 1919 [in Russian].
[Неманов Л.М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 г. — 4 февраля 1919 г.). Киев, 1919. 212 с.].
14. Smolii, V.A. (Ed.). Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy. T. 1. Kyiv, 1996 [in Ukrainian].
[Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / відпов. Ред. В.А. Смолій. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1996. 591 с.].
15. Stepanova, O.V. Orhanizatsiia tsukrovoho vyrobnytstva v Chernihivskii hubernii v roky Pershoi svitovoi viiny. *Literatura ta kultura Polissia.* Vyp. 92. Seriia "Istorychni nauky". 2018. 10: 167-176 [in Ukrainian].
[Степанова О.В. Організація цукрового виробництва в Чернігівській губернії в роки Першої світової війни. *Література та культура Полісся.* Вип. 92. Серія «Історичні науки». 2018. № 10. С. 167—176].
16. Syniavska, L.I. Stan tsukrovoi promyslovosti za chasiv ukrainskoi derzhavnosti (1917—1920 rr.). *Chornomorskyi litopys*. 2012. 5: 36-40 [in Ukrainian].
[Синявська Л.І. Стан цукрової промисловості за часів української державності (1917—1920 рр.). *Чорноморський літопис.* 2012. Вип. 5. С. 36—40.]
17. Kopylenko, O.L., Bersheda, Ye.R. & Myschak, I.M. (Comps.). Budova Ukrainskoi derzhavy. (Ekonomichna ta sotsialna polityka Ukrainy chasiv Ukrainskoi revoliutsii 1917—1921 rokiv). Kyiv, 2012 [in Ukrainian].
[Будова Української держави. (Економічна та соціальна політика України часів Української революції 1917—1921 років) / Упоряд.: О.Л. Копиленко, Є.Р. Бершеда, І.М. Мищак. Київ, 2012. 275 с.].
18. Lebedieva, I.M. Stvorennia uriadu Ukrainskoi Narodnoi Respubliky i formuvannia systemy vykonavchoi vlady (cherven 1917 r. — kviten 1918 r.). (Candidate's diss. of the historical sci). Kyiv, 2003 [in Ukrainian].
[Лебедєва І.М. Створення уряду Української Народної Республіки і формування системи виконавчої влади (червень 1917 р. — квітень 1918 р.): дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 250 с.].

Надійшла / Received 16.03.2026
Прийнята до друку / Accepted for publication 08.09.2026
Опубліковано / Published: 11.11.2026

Oleksandra KUDLAI
Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior research fellow,
Institute of history of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ozhegovskay@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-6196-8590

THE ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF FOOD AFFAIRS OF THE UPR: MAIN AREAS OF ACTIVITY (1917—1918)

Purpose of the study: to analyze the tasks of the Ministry of Food Affairs of the Ukrainian People's Republic during the period of the Central Rada and to examine the main areas of its activity amid the complex revolutionary processes and changes in Ukraine's statehood between June 1917 and April 1918. **Methodology:** The study is based on the principles of historicism, systematicity, and structural analysis. **Scientific novelty:** Drawing on a wide range of sources, this study examines the functioning of the Ministry of Food Affairs of the Ukrainian People's Republic. It identifies the crisis phenomena in the food market that intensified in the autumn of 1917 and culminated in the spring of 1918. The study highlights the difficulties faced by the food authorities, as well as the challenges associated with supplying the population with essential consumer goods. It also examines the transfer of the food industry under the jurisdiction of the Ministry of Food Affairs and the establishment of the State Grain Bureau in the spring of 1918 to improve conditions on the grain market and fulfill the UPR's obligations under the Treaty of Brest-Litovsk concerning food supplies to the countries of the Quadruple Alliance. The article emphasizes that the ministry ensured the operation of state monopolies, particularly the sugar monopoly, and also discusses the difficulties in relations with the foreign military administration in Ukraine during the spring of 1918. **Conclusions:** The practical activities and organizational development of the Ministry of Food Affairs began in late 1917, and its operation lasted for a relatively short period. The ministry's principal areas of activity included ensuring the supply of food and essential consumer goods to the population, as well as providing enterprises with the resources necessary to maintain their production capacity. In the sphere of state monopolies, the Committee for the Production and Distribution of Sugar was established to replace the all-Russian Tsentrotsukor, while the Central Leather Committee also began operating under the ministry's authority. In the spring of 1918, the ministry initiated cooperation with the country's financial and industrial circles, exemplified by the establishment and launch of the State Grain Bureau. Overall, responsibility for supplying the population, the army, critical infrastructure, and industrial enterprises with food was placed under the jurisdiction of the Ministry of Food Affairs.

Keywords: *Ministry of Food Affairs, Council of People's Ministers, Ukrainian Central Rada, Ukrainian People's Republic.*